

NORGES HØYESTERETT

Den 5. desember 2013 ble det av Høyesteretts ankeutvalg bestående av justitiarius Schei og dommerne Tjomsland og Normann i

HR-2013-02522-U, (sak nr. 2013/1932), sivil sak, anke over kjennelse:

Ryanair Limited (advokat Pål Kvernaas)

mot

Alessandra Cocca (advokat Christen Horn Johannessen)

Landsorganisasjonen i Norge (partshjelper)
Handel og Kontor i Norge (partshjelper) (advokat Imran Haider)

Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (partshjelper) (advokat Ørnulf Kastet)

avsagt slik

K J E N N E L S E :

- (1) Saken gjelder spørsmålet om hva som er rett verneing i en internasjonal tvist om stillingsvern.
- (2) Alessandra Cocca reiste ved stevning datert 3. april 2013 søksmål mot Ryanair Limited med krav om fast ansettelse og erstatning etter rettens skjønn. Cocca er italiensk statsborger. Den 28. mars 2012 inngikk hun avtale med Crewlink Ireland Limited om fast ansettelse som kabinbesetningsmedlem, "Crewlink Services Agent". Hun ble i henhold til avtalen samtidig utleid til Ryanair Limited for en periode på 3 år, fra 6. april 2012. Fra hun tiltrådte har Cocca vært stasjonert ved Moss lufthavn Rygge. I avtalen med Crewlink Ireland Limited forpliktet hun seg til å bosette seg maksimalt én times reisetid fra Rygge. Cocca ble sagt opp den 30. januar 2013. Oppsigelsen var begrunnet i at hun ikke hadde bestått prøvetiden, som var fastsatt til ett år. Arbeidsavtalen fastsatte irsk jurisdiksjon og lovvalg ved eventuell tvist.
- (3) Ryanair Limited påsto Coccas søksmål avvist, under henvisning til at norske domstoler ikke er kompetente til å behandle saken.
- (4) Moss tingrett avsa 21. juni 2013 kjennelse med slik slutning:

"Sak 13-058182TVI-MOSS avvises."

- (5) Alessandra Cocca anket til Borgarting lagmannsrett. Landsorganisasjonen i Norge (LO), Handel og Kontor i Norge og Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS) ble gitt adgang til å opptre som partshjelper til støtte for Cocca. Lagmannsretten avsa kjennelse 16. august 2013 med slik slutning:
- "1. Saken fremmes.
 2. I sakskostnader for tingretten og lagmannsretten betaler Ryanair Limited 30 000 – trettitusen – kroner til Alessandra Cocca innen 2 – to – uker fra kjennelsen er forkynt.
 3. I sakskostnader for tingretten og lagmannsretten betaler Ryanair Limited 5 000 – femtusen – kroner til Landsorganisasjonen i Norge innen 2 – to – uker fra kjennelsen er forkynt.
 4. I sakskostnader for tingretten og lagmannsretten betaler Ryanair Limited 5 000 – femtusen – kroner til Handel og Kontor i Norge innen 2 – to – uker fra kjennelsen er forkynt".
- (6) *Ryanair Limited* har anket til Høyesterett. Anken gjelder saksbehandlingen og lovtolkningen. Selskapet har i det vesentlige gjort gjeldende:
- (7) En av dommerne i lagmannsretten, Kristin Robberstad, var inhabil, jf. domstolloven § 108. Robberstad var ansatt som advokat i partshjelperen LO før hun tiltrådte som lagdommer (konstituert fra 2009, ordinært embete fra 2010). Dette utgjør et særlig forhold som er egnet til å svekke tilliten til hennes uhildethet. LO har engasjert seg sterkt i saken.
- (8) Lagmannsretten har lagt en klar og uomtvistelig feil i faktum til grunn for sin kjennelse. Cocca har aldri arbeidet med innsjekking av passasjerer. Dette har utgjort et sentralt element i lagmannsrettens drøftelse. Feilen utgjør en saksbehandlingsfeil som har hatt avgjørende innflytelse på utfallet i saken.
- (9) Lagmannsretten har ikke foretatt en tilstrekkelig helhetlig vurdering av om Cocca til vanlig utførte sitt arbeid i eller fra Norge, jf. Luganokonvensjonen artikkel 19 nr. 2 bokstav a. Lagmannsretten unnlater å gå inn på sentrale rettslige elementer og særtrekk i den foreliggende sak. Lagmannsretten bygger på at stasjoneringsstedet i seg selv normalt bør anses som sentrum for arbeidsforholdet. Stasjoneringsstedet/mønstringsstedet kan etter omstendighetene etablere verneting, men er i seg selv ikke tilstrekkelig. Det må i tillegg foreligge andre vesentlige momenter som knytter arbeidsforholdet til mønstringsstedet for at vilkåret i artikkel 19 nr. 2 bokstav a skal være oppfylt. En gjennomgang av EU-domstolens avgjørelser viser at i hver eneste sak hvor domstolen har åpnet for at det kan foreligge verneting i mønstringsstaten, har det foreligget (meget) vesentlige tilleggsmomenter som har knyttet arbeidsforholdet til denne staten – utover eksistensen av et mønstringssted.
- (10) Ved tolkningen av Luganokonvensjonen er Norge forpliktet til å ta hensyn til EU-domstolens tolkning av de tilsvarende reglene i EUs lovgivning, Brüssel I-forordningen, samt EU-domstolens tolkning av de tilsvarende lovvalgsreglene i Roma I-forordningen. Det vises særlig til C-125/92 Mulox, C-383/95 Rütten, ~~C-19/10~~ * C-29/10 Koelzsch og C-384/10 Voogsgeerd. I lys av Koelzsch-avgjørelsen synes det å være en tendens til at domstolene går dypere inn i helhetsvurderingen for å finne ut hvor arbeidstaker vanligvis utfører sitt arbeid. Dette innebærer at færre saker løses etter Luganokonvensjonen artikkel 19 nr. 2 bokstav b.

- (11) Ryanair viser også til at endringen til EUs lovvalgsregler da Roma I-forordningen ble vedtatt i 2008. Da ble det i ordlyden presisert at man i tillegg til å se hen til vanlig arbeidssted, subsidiært måtte undersøke hvorfra arbeidstakeren ved oppfyllelsen av avtalen vanligvis utfører sitt arbeid. EU-kommisjonens uttalelse, som lagmannsretten viser til i sin kjennelse, må forstås i lys av denne lovendringen. Kommisjonen legger til grunn at det er tre tilleggskrav som må være oppfylt for at basen skal kunne danne utgangspunkt for verneting for flypersonell: at basen er fast, at arbeidet tilrettelegges/organiseres fra basen, og at de ansatte utfører andre oppgaver for arbeidsgiver på basen. Uttalelsen må anses for å gjenspeile kommisjonens syn på hva EU-domstolens praksis for verneting ville innebære i flysektoren.
- (12) Videre viser Ryanair til nasjonale avgjørelser om verneting for søksmål mot Ryanair i andre europeiske stater. Norge er i følge Luganokonvensjonen forpliktet til å ta tilbørlig hensyn til slike avgjørelser. Dommene viser at vernetings spørsmålet er avgjort etter en bred vurdering, hvor mønstringsstedet ikke i seg selv er avgjørende.
- (13) Rt. 2011 side 1034, som lagmannsretten har vist til, kan ikke tillegges avgjørende vekt i vår sak. Dette følger både av rettslige argumenter og av ulikheter i faktum i de to sakene. I saken fra 2011 mente lagmannsretten at mønstringsstedet i seg selv var avgjørende for vernetingen. Dette er utvilsomt uriktig jus. I saken forelå det også mange flere faktorer som knyttet arbeidsstedet til Norge enn tilfellet er i Coccas sak.
- (14) RG 2011 side 1550 gjaldt en sak hvor den ansatte hadde en betydelig del av sine arbeidsoppgaver på bakken.
- (15) Det fremgår av Roma I-forordningen artikkel 8 (2) at midlertidige opphold i andre stater ikke vil føre til at det generelle lovvalget endres, det ligger i dette at man ikke kan forstå kriteriet "hvor, subsidiært hvorfra" arbeidet utføres, på en slik måte at lovgivningen der arbeidstakeren midlertidig er utplassert i sin helhet kommer til anvendelse. Dette ville bryte mot forordningen, samt utgjøre en betydelig restriksjon på tjenestefriheten, jf. EØS-avtalen artikkel 36 og 37. Videre inneholder EUs utstasjoningsdirektiv (96/71) nærmere regler om hvilke regler en vertsstat kan og skal anvende ved utsending. Denne oppregningen er uttømmende. Hvis Norge generelt skulle legge til grunn at arbeidstakere som midlertidig arbeider i Norge – under en irsk kontrakt – er omfattet av arbeidsmiljøloven, vil dette være et eklatant brudd mot direktivet.
- (16) Coccas arbeid er ikke tilrettelagt fra basen, og hun har ikke hatt konkrete arbeidsoppgaver i Norge. I det alt vesentlige har Cocca mottatt sine instruksjoner fra Irland. Hvor arbeidet styres fra er et relevant moment i vernetingsvurderingen.
- (17) Lagmannsrettens syn vedrørende betydningen av at mesteparten av arbeidet er utført i irskregistrerte fly er i strid med den etablerte tolkningen av Luganokonvensjonen. Irske fly er i følge Chicagokonvensjonen av 7. desember 1944 irsk territorium, og irske regler gjelder om bord i flyet. Lagmannsretten har utelatt dette viktige rettslige elementet i sin drøftelse.
- (18) Hensynet til arbeidstakerbeskyttelse tilsier at vernetingen ikke automatisk skal knyttes opp mot mønstringsstedet. En slik tolkning ville åpne for at arbeidsgiveren kunne velge å opprette mønstringssteder hvor arbeidstakerbeskyttelsen er dårlig.
- (19) Ryanair Limited har lagt ned slik påstand:

- "1. **Borgarting lagmannsretts kjennelse oppheves**
2. **Ryanair Limited tilkjennes sakens omkostninger med tillegg av lovens forsinkelsesrente fra forfall til betaling skjer, for tingrett, lagmannsrett og Høyesterett.**
- Subsidiært:**
3. **Saken avvises fra norske domstoler**
4. **Ryanair Limited tilkjennes sakens omkostninger med tillegg av lovens forsinkelsesrente fra forfall til betaling skjer, for tingrett, lagmannsrett og Høyesterett."**

- (20) *Alessandra Cocca* har tatt til motmæle, og har i det vesentlige anført:
- (21) Lagmannsrettens premisser og slutning bygger på en korrekt tolkning av Luganokonvensjonen artikkel 19 nr. 2 bokstav a. Det vises til at ankeutvalget har begrenset kompetanse i overprøvingen.
- (22) Lagmannsrettens kjennelse er ikke beheftet med saksbehandlingsfeil som kan føre til opphevelse. Det ser ut til å være enighet om at en dommer i utgangspunktet ikke er inhabil selv om vedkommendes tidligere arbeidsgiver er involvert i saken. Cocca har ingen relasjon til lagdommer Robberstad. Lagdommerens tidligere ansettelsesforhold hos partshjelperen LO utgjør ikke slike "særegne forhold" som kan konstatere inhabilitet etter domstoloven § 108.
- (23) Det er korrekt at Cocca ikke konkret har arbeidet med innsjekking av passasjerer. Slik lagmannsrettens kjennelse er formulert, er spørsmålet om arbeid med innsjekking ikke gitt noen sentral eller avgjørende plass i vernetingsvurderingen. Det vises til at Cocca har utført andre arbeidsoppgaver i Norge. Rygge var Coccas arbeidsplass, der hun startet og avsluttet hver arbeidsdag. På crew room'et mottok hun instruksjer og informasjon. Cocca fikk et eget Norgestillegg i lønnen. Det foreligger tilstrekkelig med andre tilknytningpunkter.
- (24) Lagmannsrettens tolkning av Luganokonvensjonen artikkel 19 nr. 2 bokstav a følger norsk rettspraksis og praksis fra EU-domstolen. Det er enighet om at tolkningen av vernetingsbestemmelsene skal skje i lys av Roma I-forordningen artikkel 8 punkt 2 om lovvalg. Bestemmelsen ble omformulert for å gjøre det mulig å anvende reglene for personell som arbeider om bord i fly. Ryanairs rettslige utgangspunkt ville innebære en lovforståelse i strid med denne forutsetningen. Rettsutviklingen i Europa styrker den lovforståelsen som fremgår av lagmannsrettens kjennelse.
- (25) Ryanair har hevdet at lagmannsretten synes å bygge sitt resultat på at mønstringsstedet normalt sett bør anses som sentrum for arbeidsforholdet. Dette er ikke dekkende for lagmannsrettens tolkning. Anken fremstår som et angrep på den konkrete rettsanvendelsen.
- (26) Lagmannsrettens praksis er også i samsvar med nyere praksis fra nasjonale domstoler i andre EU-land. Det vises til Marie Nesviks artikkel "Hvor arbeider flypersonell?" i Lov og Rett nr. 7, 2013, samt en kronikk om belgisk rettspraksis skrevet av blant andre advokat og assistent ved ULB, Rafael Jafferli. Videre vises til Louise Merrett, *Employment Contracts in Private International Law*, Oxford, 2011, side 115. Endelig vises til en avgjørelse fra House of Lords, *Lawson vs Serco* 2006.
- (27) Cocca har utelukkende formell tilknytning til Irland. Hvilket land flyet er registrert i skal ikke

tillegges noen vekt i vernetingsvurderingen. Cocca har sin eneste reelle tilknytning til basen i Norge. Utstasjoneringsdirektivet kommer ikke til anvendelse, ettersom Cocca ikke kan sies å være utstasjonert fra noe annet land der hun vanligvis utfører sitt arbeid. Henvisningen til at Cocca i sin arbeidskontrakt har flytteplikt, kan ikke tillegges vekt. Hensynet til arbeidstaker tilsier at saken kan anlegges i Norge med norsk rett.

(28) Alessandra Cocca har lagt ned slik påstand:

- "1. **Anken forkastes.**
2. **Ankemotparten tilkjennes sakens omkostninger for tingrett, lagmannsrett og Høyesterett."**

(29) *Landsorganisasjonen i Norge, Handel og Kontor i Norge og Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund* har erklært partshjelp til støtte for Alessandra Cocca. YS har sluttet seg til anførselene i tilsvaret. LO og Handel og Kontor i Norge har i det vesentlige anført:

(30) Vedrørende inhabilitetsinnsigelsen fremheves at ansettelsene av advokatene i LOs juridiske avdeling ikke skjer ut fra politisk tilhørighet, og at avdelingen er organisert tilsvarende et hvilket som helst privat eller offentlig advokatkontor.

(31) Lagmannsretten har foretatt en konkret helhetsvurdering etter Luganokonvensjonen artikkel 19 nr. 2 bokstav a. At Ryanair savner eksplisitt angivelse av noen momenter er ikke ensbetydende med at lagmannsretten ikke har foretatt noen helhetsvurdering.

(32) Det er ikke rettslig grunnlag for noe krav om at tilknytningsmomentene utover mønstringsstedet er vesentlige.

(33) Vedrørende momentet hvorfra arbeidet tilrettelegges og organiseres, anføres at det er arbeidstakerens tilrettelegging som er relevant, ikke arbeidsgiverens.

(34) Løsninger som følger av EUs vernetings- og lovvalgsregler kan ikke anses å være i strid med retten til fri bevegelse av tjenester. Det er under enhver omstendighet anledning til å gjøre restriksjoner i tjenestefriheten hvis det foreligger tvingende allmenne hensyn.

(35) Utsendingsdirektivet (96/71) kommer ikke til anvendelse.

(36) LO og Handel og Kontor i Norge har lagt ned slik påstand:

- "1. **Anken forkastes.**
2. **Ryanair Limited v/styrets leder dømmes til innen 14 dager å betale Landsorganisasjonen i Norge sakens omkostninger for tingretten, lagmannsretten og Høyesterett.**
3. **Ryanair Limited v/styrets leder dømmes til innen 14 dager å betale Handel og Kontor i Norge sakens omkostninger for tingretten, lagmannsretten og Høyesterett."**

(37) *Høyesteretts ankeutvalg* bemerker at anken er en videre anke over kjennelse, og utvalgets kompetanse er da begrenset etter tvisteloven § 30-6. I spørsmålet om lagdommer Robberstads habilitet har ankeutvalget full kompetanse.

- (38) Ankeutvalget finner det klart at lagdommer Robberstad ikke var inhabil. Hennes formelle arbeidstilknytning til LO opphørte mer enn to år før hun fikk saken til behandling og mer enn tre og et halvt år etter at hun på grunn av konstitusjonen i lagmannsretten sluttet å arbeide der. I en slik situasjon skal det noe særskilt til for at en dommer blir inhabil på grunn av tidligere arbeidstilknytning til en part. Noe slikt forhold er ikke til stede her.
- (39) Utvalget kan prøve lagmannsrettens lovtolkning. Lagmannsretten har begrunnet sin lovførståelse slik:

"Etter tvisteloven § 4-5 fjerde ledd kan en arbeidstaker anlegge søksmål mot en arbeidsgiver 'på det sted arbeidstakeren vanligvis utfører sitt arbeid'. Bestemmelsen er utformet etter mønster fra Luganokonvensjonen av 2007. Luganokonvensjonen gjelder som norsk lov, jf. tvisteloven § 4-8, og har forrang for motstridende nasjonale regler, se Rt. 2012 side 1951 avsnitt 33 og 68. Luganokonvensjonen artikkel 19 lyder slik:

'En arbeidsgiver med bostad i en konvensjonsstat kan saksøkes:

- 1. ved domstolene i bostadstaten, eller**
- 2. i en annen konvensjonsstat:**
 - a) ved domstolene for det sted hvor arbeidstakeren til vanlig utfører sitt arbeid, eller ved domstolene for det siste sted han gjorde det, eller**
 - b) dersom arbeidstakeren til vanlig ikke utfører eller har utført sitt arbeid i et bestemt land, ved domstolene for det sted hvor virksomheten som ansatte arbeidstakeren, ligger eller har ligget.'**

Ryanair har anført at Ryanair bare kan saksøkes i Irland, dels fordi det er der virksomheten ligger og dels for Cocca ikke kan sies å ha utført arbeidet i noe bestemt land.

Det er klart at Ryanair har "bosted" i Irland, jf. artikkel 19 nr. 1. Selskapet har ikke virksomhet som ligger i Norge. Ryanair har ingen filial eller administrasjon i Norge, jf. artikkel 19 nr. 2 bokstav b. Selskapets flygninger til og fra Rygge blir etter det opplyste organisert og styrt fra Irland, og de ansatte – herunder kabinbesetningen – får sine instruksjoner fra Irland. I hovedsak blir arbeidsgiverfunksjoner utøvd fra Irland.

Lagmannsretten bemerker at det ikke har betydning at partene i arbeidsavtalen punkt 28 har avtalt irsk verneting, idet Luganokonvensjonen artikkel 21 nr. 1 fastsetter at slik avtale bare kan inngås etter at tvisten har oppstått.

Spørsmålet er om Cocca 'til vanlig utfører sitt arbeid' i Norge, jf. Luganokonvensjonen artikkel 19 nr. 2 bokstav a. Hvis svaret er ja, er Moss tingrett rett verneting for søksmålet.

Spørsmålet om verneting for arbeidstakere stasjonert på Rygge lufthavn og som arbeider for Ryanair har vært avgjort av lagmannsretten tidligere, se RG 2011 side 1550. Saken gjaldt en Cabin Services Agent og Base Supervisor i Ryanair, som hadde flere arbeidsoppgaver på bakken enn det en Cabin Services Agent har. Lagmannsretten har kommet til at også Cocca i sin stilling som Cabin Services Agent må anses til vanlig å arbeide ved Rygge, når særtrekkene ved internasjonal luftfart tas i betraktning.

Denne lagmannsretten kan i det vesentlige slutte seg til det lagmannsretten uttalte i RG 2011 side 1550 om de tolkningsspørsmål saken reiser, og bemerker at Luganokonvensjonen er utformet etter modell av Brusselkonvensjonen av 1968, senere Brusselordningen av 2001, som gjelder mellom EUs medlemsstater. Ved tolkningen av Luganokonvensjonen skal det tas hensyn til EU-domstolens avgjørelser og nasjonale domstolers avgjørelser om parallelle bestemmelser, se blant annet Rt. 2012 side 1951 avsnitt 34 og 35, jf. avsnitt 68, med videre henvisninger. EU-domstolens tolkninger av parallelle bestemmelser i Brusselkonvensjonen/Brusselordningen skal tilleggs stor vekt, se også Rt. 2011 side 897.

Det skal også ses hen til parallelle bestemmelser om lovvalg. Det antas å være en fordel at en tvist reises for domstolene i det landet hvis rett kan kreves anvendt. Innenfor EU gir Roma-

konvensjonen, avløst av Roma I-forordningen, regler om lovvalg. Norge er ikke part, men det er alminnelig antatt at konvensjonen/forordningen og EU-domstolens praksis knyttet til disse er relevante rettskilder i norsk internasjonal privatrett. Etter Roma I-forordningen artikkel 8 punkt 2 skal det ses hen til hvilket land 'hvor, subsidiært hvorfra arbeidstageren utfører sit arbejde'. Utrykket 'subsidiært hvorfra' er ment som en kodifisering av domstolspraksis etter Romakonvensjonen artikkel 6, og en tilsvarende kodifisering i Brusselkonvensjonen om verneting er vedtatt, men trer ikke i kraft før i 2015. Den relevante delen av bestemmelsen – etter endringen artikkel 21 nr. 2 bokstav b (i) – lyder slik: '... in the courts for the place where or from where the employee habitually carries out his work or in the courts for the last place where he did so; ...' Også denne endringen skal være en kodifisering av gjeldende rett.

EU-domstolen har blant annet i uttalelse fra storkammeret uttalt seg om den parallelle bestemmelsen i lovvalgsreglene, se sak ~~C-20/10~~ * C-29/10, Koelzsch. Saken gjaldt en lastebiljåfør. Domstolen har sett hen til jurisdiksjonsreglene i tolkningen, og Høyesteretts ankeutvalg har i Rt. 2011 side 1034 lagt vekt på denne avgjørelsen fra EU-domstolen i en sak om verneting for en flyver stasjonert på Oslo lufthavn, Gardermoen. Flyveren arbeidet for et svensk selskap og var bosatt i Danmark, og ble ansett for å ha arbeidet på Gardermoen til vanlig, jf. Lukanokonvensjonen artikkel 19 nr. 2 bokstav a. EU-domstolen la i Koelzsch-saken betydelig vekt på hensyn til beskyttelse av arbeidstakerne som den svake kontraktspart, jf. avsnitt 40-42, hensyn som domstolen også har vektlagt etter Brusselkonvensjonen, jf. blant annet sak C-383/95, Rutton. Bestemmelsen skal tolkes vidt, og under hensyn til karakteren av arbeidet innen internasjonal transport, jf. avsnitt 47-48. I avsnitt 49 angis vurderingstemaet nærmere, og tolkningen oppsummeres i avsnitt 50:

'49. Den foreleggende ret skal navnlig fastlegge, i hvilken stat det sted, hvorfra arbeidstageren utfører sine transportoppgaver, modtager instruksjoner vedrørende disse oppgaver og organiserer sit arbejde, befinner sig, samt det sted, hvor arbeidsredskaberne befinner sig. Den skal ligeledes undersøge de steder, hvor transporten hovedsageligt gennemføres, de steder, hvor varerne aflæsses, samt det sted, hvortil arbeidstageren vender tilbage efter disse oppgaver.

50. Under disse omstændigheder skal det præjudicielle spørgsmål besvares med, at Romkonventionens artikkel 6, stk. 2, litra a), skal fortolkes således, at såfremt arbeidstageren utfører sin virksomhed i mere end én kontraherende stat, er det land, hvor arbeidstageren ved opfyldelsen af aftalen sædvanligvis utfører sit arbejde som omhandlet i denne bestemmelse, det land, hvor eller hvorfra arbeidstageren i betragtning af samtlige de faktorer, der karakteriserer den nævnte virksomhed, i det væsentlige opfylder sine forpligtelser over for arbejdsgiveren.'

Avgjørende er følgelig en helhetlig vurdering av hvor eller fra hvor A faktisk arbeidet. EU-domstolen har fulgt opp denne forståelsen i senere praksis. Partene har vist til sak C-384/10, Voogseerd. Saken gjaldt arbeid om bord i skip. Domstolen uttalte blant annet følgende:

'37. I et sådant tilfælde [arbeidet utføres i mer enn ett land] skal kriteriet om det land, hvor arbeidet sædvanligvis utføres, forstås som henvisende til det sted, hvor eller hvorfra arbeidstageren faktisk udøver sin virksomhed, og, i mangel af et primært sted, det sted, hvor arbeidstageren utfører størstedelen af sin virksomhed (jf. Koelzsch-dommen, præmis 45).

38. I betragtning af karakteren af arbeidet på søfartsområdet, som det i hovedsagen omhandlede, skal den ret, for hvem saken er indbragt, tage hensyn til samtlige de forhold, der karakteriserer arbeidstagerens virksomhed, og navnlig fastlegge, i hvilken stat det sted, hvorfra arbeidstageren utfører sine transportoppgaver, modtager instruksjoner vedrørende sine oppgaver og organiserer sit arbejde, er beliggende, samt det sted, hvor arbeidsredskaberne befinner sig (jf. Koelzsch-dommen, præmis 48 og 49).

39. Såfremt det skulle følge af disse konstateringer, at det sted, hvorfra arbeidstageren utfører sine transportoppgaver og ligeledes modtager instruksjonerne vedrørende sine oppgaver, alltid er det samme, skal dette sted anses for det sted, hvor arbeidstageren i

henhold til artikel 6, stk. 2, litra a), sædvanligvis udfører sit arbejde. Som anført i denne doms præmis 32, er det i første række kriteriet om det sted, hvor arbeidstageren sædvanligvis udfører sit arbejde, der finder anvendelse."

(40) Ut fra dette trekker lagmannsretten følgende konklusjon:

"Lagmannsretten legger etter dette til grunn at det skal foretas en helhetlig vurdering, der de spesielle forhold ved luftfarten tas i betraktning, og der det er hva som er sentrum for arbeidsutførelsen, og ikke formelle forhold eller arbeidsgivers tilknytning, som er avgjørende."

(41) Ankeutvalget kan ikke se at denne generelle lovforståelsen er uriktig. Utvalget finner at avgjørelsen må oppheves på annet grunnlag og nøyer seg med å legge til vedrørende lovtolkningen:

(42) Det er anført at lagmannsretten i praksis har lagt til grunn at mønstringsstedet alene må være avgjørende. Utvalget forstår det slik at grunnlaget for denne anførselen er det som skrives i kjennelsen nederst på side 8 og over på side 9, blant annet med henvisning til Ketilbjørn Hertz' kommentarutgave til Brussel I-forordningen. Slik ankeutvalget ser det, har lagmannsretten klart tilkjennegitt at den har lagt til grunn en helhetlig vurdering. Men det er nærliggende å forstå at den har tillagt det faste mønstrings- og stasjoneringsstedet stor vekt i denne vurderingen. Det er en oppfatning som er godt forankret i det rettskildematerialet lagmannsretten trekker frem i avgjørelsen.

(43) Ryanair har anført at det var uriktig av lagmannsretten å se bort fra at Cocca har utført det meste av sitt arbeid om bord i fly som er registrert i Irland, og at irske fly etter Chicagokonvensjonen er irsk territorium. Utvalget kan ikke se at det er rettslig uriktig å se bort fra dette forholdet, som for arbeidstakeren må fremstå som en ren formalitet. Å legge vekt på dette forholdet ville medføre en betydelig svekkelse av arbeidstakerbeskyttelsen i § * artikkel 19 nr. 2 bokstav a, som man måtte ha klare rettskildemessige holdepunkter for å kunne legge til grunn. Det foreliggende rettsstoffet gir ikke det.

(44) Utvalget kan ikke se at anførselen om at lagmannsrettens tolking er i strid med utstasjoneringsdirektivet og at det innebærer en restriksjon i tjenestefriheten. Utvalget nøyer seg her med å konstatere at den aktuelle bestemmelse er anvendt i tråd med den rettsforståelse som EU-domstolen har lagt til grunn for den parallelle bestemmelsen.

(45) Utvalgets konklusjon er at det ikke er feil ved lagmannsrettens lovtolking. I tillegg til lovtolkningen kan utvalget prøve lagmannsrettens saksbehandling. I utgangspunktet kan utvalget ikke prøve lagmannsrettens fastleggelse av faktum, men dersom det foreligger en klar og uomtvistelig feil vil det etter omstendighetene kunne anses som en saksbehandlingsfeil, jf. Rt. 1998 side 841. I sin sammensatte vurdering har lagmannsretten vektlagt, som ett av flere momenter, at Cocca arbeidet med innsjekking av passasjerer. Det er erkjent at dette faktisk er uriktig. Hun hadde ikke denne arbeidsoppgaven. Etter utvalgets syn foreligger det derfor en slik klar og uomtvistelig feil i faktum som må ses som en saksbehandlingsfeil.

(46) Spørsmålet er da om det er nærliggende at feilen kan ha virket inn på avgjørelsen. Utvalget finner ikke å kunne se bort fra at det er tilfellet og peker i den forbindelse på: I tilknytning til momentet om at Cocca også arbeidet med innsjekking er det vektlagt at arbeidsredskap som innsjekkingsskranker befant seg på Rygge. Det er også pekt på at "Selv om det vesentligste av arbeidsaktiviteten ble utført i luftrommet internasjonalt, hadde Cocca klart definerte arbeidsoppgaver av et visst omfang på bakken på Rygge" – og i omfanget her har utvilsomt

inngått arbeidet med innsjekkingen. Når dette med innsjekking og arbeidsoppgaver på Rygge er trukket slik frem, kan det ikke ses bort fra at det uriktige faktum her har vært avgjørende for den helhetsvurderingen som lagmannsretten har foretatt. Det bemerkes for ordens skyld at utvalget ikke har tatt stilling til hva den konkrete vurderingen må gå ut på når dette med innsjekking ikke kan trekkes inn. Det minnes om begrensningen i utvalgets kompetanse etter tvisteloven § 30-6.

- (47) På grunn av den feil som her foreligger, må lagmannsrettens kjennelse oppheves.
- (48) Lagmannsretten må ved den nye behandling ut fra det resultatet den kommer til, ta stilling til de totale saksomkostninger for behandlingen der. Det er krevet saksomkostninger for Høyesteretts ankeutvalg. Utvalget finner at saksomkostninger ikke bør tilkjennes. Opphevelsen er begrunnet i at det er lagt til grunn et klart og uomtvistelig uriktig faktum. Det er mye opp til partene å sørge for at faktum opplyses så klart at det ikke oppstår misforståelser fra rettens side.
- (49) Kjennelsen er enstemmig.

S L U T N I N G:

1. Lagmannsrettens kjennelse oppheves.
2. Sakskostnader for Høyesteretts ankeutvalg tilkjennes ikke.

Steinar Tjomsland
(sign.)

Tore Schei
(sign.)

Kristin Normann
(sign.)

** Rettet 12. desember 2013 i henhold til tvisteloven § 19-8.*

Tore Schei
(sign.)

Riktig utskrift: